

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Justis- og beredskapsdepartementet

postmottak@jd.dep.no

Deres referanse

16/7600ES AIK/SRY

Dato

Oslo 20.06.2017

Høringssvar til utkast om ny straffeprosesslov

Institutt for journalistikk og mediefag ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) drifter blant annet landets største og eldste journalistutdanning, i tillegg til å drive forskning på mange felt – både hva gjelder journalistikk, mediepolitikk, ytringsfrihet, offentlighet og så videre. Vi ønsker med dette å komme med en høringsuttalelse basert på forskning gjort ved vårt institutt. Ettersom dette er et høringsforslag fra institutt for journalistikk og mediefag velger vi å kommentere det som i denne sammenheng er vår kompetanse: offentlighet og pressens samfunnsoppdrag.

Våre hovedsynspunkter:

- **I forbindelse med innsyn i straffesaksopplysninger (i gjeldende lovverk brukes *straffesaksdokumenter*) må termen «rettslig interesse» utdypes slik at det ikke kan være opp til den enkeltes skjønn å vurdere hvem som har rettslig interesse i en sak. Dette for å sikre lik behandling av dem som begjærer innsyn, ettersom vår forskning viser at termen tolkes ulikt.**
- **Offentlighet skal, slik det foreslås, være utgangspunktet for norsk rettspraksis. Det må heller argumenteres for gyldige unntak for at offentlighet ikke skal være gjeldende, også i sakens opplysninger.**

- **Pressen burde innlemmes i dem med «rettslig interesse». Vår forskning viser at per i dag er behandlingen av innsyn i straffesaksdokumenter basert på skjønn, noe som fører til svært ulik praksis.**

Generelt:

Utvalget ble av Justis- og beredskapsdepartementet bedt om å blant annet etterkontrollere lovendringene som har vært gjort de siste 30 årene, samt å utarbeide en lov som bedre passer for vår tid. Målsettingen er å utarbeide en ny straffeprosesslov som bidrar til en effektiv, rettssikker og tillitvekkende behandling av straffesaker. NOUen tydeliggjør også at norsk straffeprosesslovgivning bygger på grunnleggende prinsipper som blant annet *offentlighetsprinsippet*. Under punkt 4, *enkelte sentrale spørsmål*, s. 96 kan en i underpunkt 12 lese at innsynsreglene i straffeprosessloven nylig har blitt endret, men at en full revisjon mangler, og at reglene er kompliserte og har et fragmentarisk preg. Utvalget skal derfor foreta en helhetlig vurdering av om innsynsreglene kan vurderes på en mer hensiktsmessig måte.

Vi er av den oppfatning av at åpenhet skaper tillit, og at innsyn er et godt middel for å sørge for at offentligheten kan kontrollere og vurdere det som foretas i norsk rettsvesen. Mens rettergangene som hovedregel er åpne for offentligheten, slik at muligheten til å kontrollere og vurdere er til stedet, ønsker vi også at straffesakens opplysninger som hovedregel skal gjøres tilgjengelige for offentligheten gjennom begjæring av innsyn. Dette er hvorfor.

Gjennom kvalitative intervjuer med informanter fra norsk og svensk rettsvesen, samt norske og svenske journalister, har høgskolelektor Tine Eide forsøkt å kartlegge informantenes erfaringer rundt spørsmål om innsyn i straffesaksdokumenter. Funnene viser at den norske innsynspraksisen i stor grad er skjønnsbasert på grunn av lovverk som legger opp til skjønnsmessige vurderinger, og derfor er også praksisen svært varierende. Konsekvensene dette medfører er dårligere muligheter til å belyse eventuelle feil, mindre innsikt i samfunnets problemer, samt *svært* ulik behandling av dem som begjærer innsyn i straffesaker.

Som det påpekes i NOUen, kapittel 12.2, vil vidtgående adgang til innsyn etter omstendighetene ha skadelige virkninger, mens manglende innsyn kan føre til uriktige domfellelser og mistillit. Deretter nyanseres hva innsyn kan føre til på de ulike stadiene av en straffesak, men ikke ut fra et perspektiv om å gi offentligheten innsyn, derimot de berørte partene og de med «rettslig interesse» i saken. Det nevnes ikke hvem personer med «rettslig interesse» er, og vi mener det er en svakhet ved loven at

dette ikke tydeliggjøres for å unngå misforståelser når det blir begjært om innsyn. Vi mener pressen har rettslig interesse ettersom pressen har et samfunnsoppdrag om å informere offentligheten – og derfor et stort ansvar i å gi mest mulige riktige framstillinger av blant annet retterganger og straffesaker. Informasjon om retterganger har en tilgang til ved å være til stede under rettssaken, men når saken er avsluttet har ikke pressen rett på dokumenter fra straffesaker annet enn den avsatte dommen.

I Sverige er situasjonen en ganske annen. Fra og med tiltale er tatt ut, er straffesaken tilgjengelig for den som måtte begjære om innsyn. Det er selvsagt godt begrunnede unntak for innsynsretten i Sverige, slik som saker der rikets sikkerhet trues og liknende, men som hovedregel skal alle straffesaksopplysninger kunne være offentlig fra og med tiltale tas ut. Lennart Guné, overåklagar ved Riksåklagaren i Sverige (kan sammenliknes med norsk statsadvokat under riksadvokaten) forsvarer den vidtgående innsynsretten i Sverige med at samfunnets maktfordelingsprinsipp gjør at allmennheten selv, eller gjennom media, skal ha rett til innsyn i straffesaker for å opprettholde tillit til domstolenes virksomhet (Eide 2016, s. 78). Guné sa videre under intervju at politiet og påtalemyndighetens arbeid skal tåle innsyn, og at han ikke ser noen grunn til å holde straffesaksopplysninger tilbake om rettergangen har vært offentlig. Overåklagaren påpeker at innsynsretten i Sverige ikke gjelder for henlagte straffesaker, ettersom skyldspørsmålet i disse saken ikke er avgjort.

Den svenske innsynsretten gjelder for enhver, og ikke spesielt for pressen. Vårt forslag er ikke å gjøre enhver straffesak tilgjengelig for allmennheten i seg selv, men å innlemme pressen i dem som har «rettslig interesse», slik at pressen har mulighet til å gjennomgå straffesaksopplysningene på vegne av offentligheten. Dette for å minske muligheten for at sensitiv personinformasjon blir spredd.

Overåklagar Lennart Guné sier under intervju at avveiningen mellom personvern og offentlighet er det mest sentrale spørsmålet hva svensk innsynslovgivning gjelder, men at offentlighetens kontrollbehov veier tyngre.

Vårt system innebærer at vi offentliggjør sensitive personopplysninger, men vi kan ta det et steg videre: Om det bare var spørsmålet om integritet og personvern som var viktig, kunne vi ikke hatt offentlige rettssaker i verden Norge eller Sverige. En offentlig rettssak inneholder mange sensitive opplysninger som de aller fleste mennesker ikke vil at allmennheten skal ta del i. Vi kunne sagt at det å gå til domstolen burde være som å gå til legen, at det bare var legen som trengte å vite om det. Men når det handler om maktfordeling synes vi det er viktig med innsyn, og da får de berørte personene by på sin integritet, og i vårt tilfelle gjelder det også at forundersøkelsene (etterforskningen) offentliggjøres (Lennart Guné).

Med dette ønsker vi å vise til svensk lovgivnings vekting av offentlighetens behov for kontroll av rettsvesenet. Vi mener argumentet om å gi offentligheten rett til innsyn i straffesaksdokumenter er solid og sterkt. Samtidig ønsker vi å moderere oss. Ettersom det er visse utfordringer knyttet til enkeltpersoners oppbevaring og deling av sensitive straffesaksopplysninger, det være seg uthenging av dømte, siktede og/eller involverte på sosiale medier og internett-forum, mener vi derimot det er få problemer knyttet til å gi pressen innsynsrett. Ettersom norsk presse er underlagt Vær varsom-plakaten, kreves det at norsk presse behandler personsensitivt materiale på en måte som ikke gjør at de som omtales i straffesakens opplysninger vil risikere å bli uthengt av pressen på uetiske måter.

Det finnes svært mange svenske eksempler der journalister har brukt retten til innsyn i straffesaksopplysninger på en måte som kommer offentligheten til gode og som er med på å opprettholde rettssikkerheten. Et eksempel er hvordan de to svenske journalistene Jenny Küttim og Hannes Råstam gikk gjennom alt av straffesaksopplysninger i sakene mot Thomas Quick, og deretter beviste hvorfor Quick ikke kunne ha utført drapene han var dømt for, og at sakene mot ham derfor var justismord. Quick ble etter dette frifunnet for drapene han var dømt for (Eide 2016, s. 57). Et annet eksempel er hvordan journalist Johanna Bäckström Lerneby har brukt straffesaksopplysninger fra gjengdrapene i Gøteborg til å belyse hvordan sosialtjenestens arbeid for barna i forstedene har sviktet, ettersom gjengene bruker forstedsbarn til å selge narkotika for seg (Eide 2016, s. 58). Lerneby har også brukt straffesaksopplysningene til å vise hvordan politiet begikk alvorlige feil under spaning, noe som førte til at en person ble skutt i ryggen (ibid.). Dette anser vi som viktig informasjon å opplyse offentligheten om. I tillegg har du svært mange eksempler fra Sverige der journalistene kan lage langt bedre kriminaljournalistikk og dekke sakene på en mye mer balansert måte enn i Norge, ettersom de har lovfestet rett til tilgang til informasjon, og ikke er prisgitt det politi, rettsvesen, advokater, mistenkte og fornærmede ønsker å dele, slik situasjonen er i Norge.

Eides forskning viser også at dagens norske lovverk i stor grad legger opp til en skjønnsbasert praksis som medfører at journalister som søker om innsyn blir behandlet svært ulikt. Faktorer som spiller inn er journalistenes nettverk (har journalisten en fot innenfor får journalisten lettere tilgang til materialet), hvilken størrelse (nett)avisen/radiokanalen/TV-stasjonen har (Aftenposten prioriteres eksempelvis over lokalaviser) og hva straffesaken handler om (saker der politiet kommer uheldig ut er vanskeligere å få innsyn i enn der politiet har gjort en god jobb). Mer om dette i *Hvordan vokte vokterne* av Eide, s. 45-56. Dette mener vi er uholdbart. Det nye straffeprosessloven burde derfor

være langt tydeligere og mindre skjønnsbasert hva innsyn gjelder om en skal kunne hevde at loven bidrar til en effektiv, rettssikker og tillitvekkende behandling av straffesaker.

Forslag til lovendringer

Kapittel 6. Innsyn i sakens opplysninger.

- Vi støtter utvalgets forslag om å endre ordlyden fra «sakens dokumenter» til «sakens opplysninger», og at disse omfatter all informasjon som er fremkommet som ledd i etterforskningen eller rettens behandling av saken, jmfør §6-1 andre ledd.
- Vi foreslår å utdype § 6-2 andre ledd ved å tydeliggjøre hvem som omfattes av «rettslig interesse». Vi foreslår å innlemme pressen i gruppen av dem med rettslig interesse. Pressen kan eksempelvis avgrenses til å gjelde journalister som jobber for medier underlagt redaktørplakaten og frilansere med medlemskap i Norsk Journalistlag.
- § 6-3 andre ledd er etter vår oppfatning for vag og åpen for skjønsmessige vurderinger. Når det står at allmennhetens behov for informasjon skal vurderes når en begjærer innsyn, mener vi dette legger opp til saksbehandlerens personlige vurdering av allmennhetens behov, noe som igjen oppfordrer til skjønnsbaserte avgjørelser vi opplever som uheldige.
- §6-6 punkt a støttes, men vi mener en i større grad kan la seg inspirere av svensk lovgivnings begrensning av hvilke saker en ikke har rett til innsyn i. Disse er saker som omhandler:
  - rikets sikkerhet eller dets forhold til annen stat,
  - rikets sentrale finans-, penge- eller valutapolitikk,
  - myndighetens virksomhet for inspeksjon, kontroll eller annet tilsyn,
  - interesser for å motvirke eller forebygge nye kriminelle handlinger,
  - allmennhetens økonomiske interesse
  - beskyttelse av enkelte personlige eller økonomiske forhold,
  - interesser for å verne og bevare dyrearter eller plantearter.Vi foreslår også at punkt d fjernes, ettersom dette er svært åpent for tolkning, noe vi vurderer som negativt for innsynsretten.

Når det i høringsforslaget refereres til Eide, er dette fra HiOA-rapport 2016 nr. 10 *Hvordan vokte vokterne? En komparativ analyse av norsk og svensk innsynspraksis i avsluttede straffesaker.*

Rapporten finnes elektronisk her:

<https://skriftserien.hioa.no/index.php/skriftserien/article/view/74/73>

Med vennlig hilsen

Steen Steensen
Instituttleder

Rune Ottosen
Professor

Tine Eide
Høgskolelektor